

SANAYİLEŞME VE İSTİHDAM ÜZERİNE KALDOR VE PREBİSCH KARŞITLIĞI: TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Yelda BUGAY TEKGÜL¹

ÖZ

Bu çalışma, sanayileşmenin, gayri safi yurtiçi hasıla, istihdam ve işgücünün ortalama verimliliğinde yaratacağı etkileri, Kaldor ve Prebisch'in iki farklı bakış açısından ampirik bir analizle değerlendirmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede tartışmalar "ithal ikameci" ve "liberal" sistem farklılığını da içerecek biçimde; büyüme ve ortalama işgücü verimliliğinin istihdama etkilerine odaklanmaktadır. Bu amaçla Türkiye ekonomisi için 1930-1979 yıllarını kapsayan görece "kapalı" dönem ve 1980-2017 yıllarını kapsayan "liberal" dönem ayrımı yapılarak bu teorilerin geçerliliği incelenmiştir. Kaldor, büyüme ve verimliliğin istihdam üzerine yaratacağı etkiyi *pozitif* görürken, Prebisch bu etkileri sırasıyla *pozitif* ve *negatif* olarak değerlendirmektedir. ARDL sınır testi kullanılarak yaptığımız analiz sonucu iki alt dönemde de imalat sanayiinde çıktudaki bir artış ile istihdam arasında pozitif, işgücü verimliliğindeki artış ile istihdam arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu çerçevede incelenen her iki dönemde de Prebisch'in görüşlerinin Türkiye Ekonomisi için geçerli olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sanayileşme, İstihdam, Büyüme, Kaldor, Prebisch

KALDOR AND PREBISCH ANTINOMY ON INDUSTRIALIZATION AND EMPLOYMENT: AN APPLICATION ON TURKISH ECONOMY

ABSTRACT

This work tries to evaluate industrialization's effects on gross domestic product, employment and average labor productivity by an empirical analysis based on two different viewpoints of Kaldor and Prebisch. In this context, discussions that also consist the dissimilarities of "import-substitution" and "liberal" system, emphasize the effects of growth and average labor productivity on employment. For this purpose, validity of these theories has been examined for Turkish economy by segregating it into two different eras of 1930-1979 relatively "closed" economy and 1980-2017 "liberal" economy. While Kaldor sees the effects of growth and productivity on employment *positively*, Prebisch sees this effects *positively* and *negatively* respectively. A positive relationship between output increase in manufacturing industry and employment, and a negative relationship between labor productivity increase and employment have been detected by the results of our analysis that has been done by using ARDL bounds test in both eras. In this context, the evidence has been acquired that Prebisch's view are valid for both examined eras of Turkish Economy.

Keywords: Industrialization, Employment, Growth, Kaldor, Prebisch

Giriş

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, iki kutuplu bir dünya düzeninde görece istikrarlı bir ekonomik düzeni temsil etmektedir. Bu dönemde batı ülkelerinin oluşturduğu kapitalist

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, tekgul@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3800-5427

Received/Geliş: 08/07/2019 Accepted/Kabul: 02/09/2019, Research Article/Araştırma Makalesi

Cite as/Alıntı: Tekgül, Y.B.. (2019), "Sanayileşme Ve İstihdam Üzerine Kaldor Ve Prebisch Karşıtlığı: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 28, sayı 2, s.134-148.

ekonomiler büyüme üzerine yoğunlaşmıştır. Sermaye birikimi ve bu birikimi artıracak unsurlar bir istikrar arayışı içerisinde yoğun bir tartışmaya sahne olmuştur. Büyüme ile birlikte istikrar olgusu, öncülüğünü Nicholas Kaldor gibi iktisatçıların yaptığı sermaye başına düşen hâsıla oranının istikrarı, sermayenin reel getirisinin sabit olması, kâr ve ücret gelirlerinin hâsıla içerisindeki göreceli paylarının istikrarlı olması ve kişi başına düşen gelirin pozitif ve sabit olması üzerine odaklanmıştır (Yeldan, 2010, s.53).

Diğer taraftan, Prebisch'in çalışmaları, ekonomiler arasında hüküm süren dengesizliği azaltmaya odaklanmış ve kalkınma iktisatçıları için temel bir ölçüt olmaya devam etmiştir. Zaman içerisinde Prebisch'in çalışmaları, Arjantin'den, bölgesel ve daha sonra küresel seviyelere geçerek daha geniş bir coğrafyayı etkilemiştir (Toye ve Toye, 2006, s.21). Prebisch, sanayileşmenin refah yaratma sürecinin, ekonomik sınırlarla belirlenmesi gerektiğinde ısrarcıdır. Sanayileşmenin, ekonomik hususların ikinci sırada yer aldığı, daha özerk bir ideale ulaşmanın bir aracı olduğu düşünüldüğünde, ülkede 'ithal ikame' üretim yapabilecek herhangi bir sanayileşme sürecinin haklı gerekçeleri olabilecektir. Bununla birlikte, Prebisch'e göre şayet amaç toplam ölçülebilir refahı artırmaksa, daha yoğun bir sanayileşmenin üretkenlikte bir "düşüş" anlamına gelebileceği de akılda tutulmalıdır (Prebisch, 1950, s.6).

Çalışmamızın ilk kısmında Kaldor'un imalat sanayii için, sektördeki istihdam artışını sektörün çıktı ve ortalama işgücü verimliliğine bağlayan görüşü ile Prebisch'in ithal ikameci bir ekonomide imalat sanayiindeki çıktı artışının istihdam üzerinde pozitif; ortalama işgücü verimliliğinin ise negatif etki yaratacağı şeklindeki görüşleri teorik olarak ele alınmaktadır. Çalışmamızın diğer kısmında ise Türkiye Ekonomisi genel olarak 1930-1979 dönemi için "ithal ikameci ve kapalı" ekonomi, 1980-2017 dönemi ise "liberal" ekonomi olarak tanımlanarak Kaldor ve Prebisch'in bahsi geçen görüşleri ARDL sınır testi kullanılarak incelenmektedir.

Kaldor Yaklaşımı

Kaldor'un büyüme teorisinde sanayi üretimi ve sanayileşme olgusu büyük önem taşımaktadır. Büyüme olgusuna sanayileşmenin yapacağı katkıyı ön plana alan ve bu olguyu dinamik bir şekilde inceleyen teoriler Polonya'lı iktisatçı Michael Kalecki'ye kadar uzanmaktadır (Storm, 2017, s.9).²

Bu çerçevede Kaldor'un öne sürdüğü ilk hipotez, imalat sanayiindeki büyüme ne kadar hızlı olursa, GSYİH büyüme oranı da o kadar hızlı olacaktır. İmalat sanayiindeki

---

² Kalecki aslında, Robinson'un öne çıktığı aynı zamanda Kaldor ve Pasinetti gibi "Cambridge Ekolu" ne mensup iktisatçıların yer aldığı ve daha çok dinamik analiz üzerinde yoğunlaşarak büyüme ve bölüşüm arasındaki ilişkileri dikkate alan bir yaklaşım içerisinde yer almaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için Kalecki'nin 1954 yılında yayınlanan "Theory of Economic Dynamics" adlı eserinin 6. Bölümüne bakılabilir. Burada göz ardı edilmemesi gereken nokta, Kalecki'nin, altyapı ve sanayiye yapılan yatırımlara, tarımsal üretimi de uzun ve kısa vadede attırarak önlemlerin eşlik etmesi gerektiğini vurgulamış olmasıdır. Bu analizler, çoğu "kalkınma ekonomistinin" tek başına artan sanayi büyümesine odaklandığı dönemlerde nispeten farklı bir yaklaşım olarak nitelendirilebilir. Zira 1950'lerin ortalarında savunulan bu fikir, on yıl sonra birçok gelişmekte olan ülkede ortaya çıkan gıda kıtlığı ile haklı çıkmıştır.

büyümenin ekonomik büyümede yarattığı bu ivmeye “ekonomik büyümenin motoru olarak üretim hipotezi” denmektedir.³

Kaldor’un öne sürdüğü ikinci hipotez şu şekilde ifade edebiliriz: imalat sanayiinde işgücü verimliliğindeki artış ile statik ve dinamik ölçeğe göre artan getiri nedeniyle ortaya çıkan üretimdeki büyüme arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Benzer biçimde Alman iktisatçı P.J. Verdoorn 1949 yılındaki çalışmasında, endüstriyel çıktındaki büyüme ile emek verimliliğindeki büyüme arasındaki bu düzenli ilişkiye işaret ettiğini görüyoruz. Buna göre emek verimliliğinin, üretimle ilişkisi pozitif yönde ve süreklilik arz etmektedir. Bu yasaya göre, üretim sürecine dâhil olan emek miktarı, çıktının kendisinden daha düşük bir oranda genişler, böylelikle çıktındaki artışa bağlı olarak emek verimliliğindeki bir artışın katılımı sağlanır. “Verdoorn Yasası” olarak bilinen bu sonucu Kaldor, imalat sanayinde ölçeğe göre artan getirinin bir kanıtı olarak kullanmıştır. Kaldor (1966), 12 OECD ülkesini kapsayan 1953-1963 dönemi için bu teoriyi test etmiş ve daha sonraları *Kaldor-Verdoorn Yasası* olarak anılan emek verimliliği ve üretim artış oranları arasında pozitif bir ilişki olduğu bulgusu elde etmiştir (Lorentz, 2009, s.3).

Çünkü bu sektörde gözlenen daha hızlı bir üretim büyümesi emeğin, birincil sektörlerden (azalan getiri nedeniyle) ikincil sektördeki üretime aktarımını teşvik etmektedir bu da istihdamın artması anlamına gelmektedir

Sanayileşme ile birlikte üretim artışının, imalat sektöründeki verimlilik artışı ve istihdam artışının belirlenmesinde önemli bir rol oynadığını öne süren bu hipotezler büyüme literatüründe önemli bir yer bulmuştur. Buna göre imalat sektöründe yüksek bir büyüme oranı, daha yüksek bir verimlilik artışı oranına neden olmaktadır. Ancak bu sektördeki büyüme kendisinden daha hızlı bir istihdam artışına yol açmamaktadır. Diğer taraftan imalat sanayi dışındaki sektörlerde istihdam artışı ile verimlilik artışı arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

Kaldor işgücü verimliliği, istihdam ve çıktındaki büyüme arasındaki temel ilişkiyi, iki ayrı denklemde, yani “işgücü verimliliği-çıktıdaki büyüme” (Verdoorn Yasası) ve “istihdam-çıktıdaki büyüme” (Kaldor Yasası) ilişkisi çerçevesinde incelemiştir. Ancak aşağıda incelediğimiz Prebisch’in itirazlarını haklı kılabilecek şekilde, Verdoorn-Kaldor analizi “ithal ikameci bir politika” kapsamında istihdam yaratma ve Latin Amerika'nın ekonomik kalkınma politikalarına ışık tutmada yetersiz kalmıştır. Gerçekten de, ithal ikameci sanayileşmenin temel önermesi, ekonomi genelinde fiyatların ve üretimin belirlenmesinde etkin bir hükümet müdahalesi anlamına gelmekte; bu ise düşük bir reel faiz oranı ve aşırı değerlenmiş döviz kuruyla sonuçlanmaktadır. Bu durum, iktisat teorisinde genel kabul gören “faktör donanımı teorisi” yerine, kişi başına daha yüksek sermaye yoğun üretim süreçlerini kullanmayı özendirir. Bu ise, Kaldor’un

³ Kaldor’a (1967) göre imalat sanayiinde üretimde hem statik hem de dinamik olarak artan getiri söz konusu iken, toprağa dayalı üretimde ise azalan getiri söz konusudur. İmalat sektörü büyürken ve azalan getirilerin olduğu diğer sektörlerden emeği çekerken, ikincil sektörde verimlilik otomatik olarak artar, çünkü ortalama emek ürünü marjinal ürünün üstündedir. Böylece, üretim çıktısı arttıkça, ekonomideki verimliliğin artması, GSYİH büyümesinin ve dolayısıyla ekonominin büyümesi de hızlanır.

(1967) ileri sürdüğü gibi “iç fiyatlar, iç maliyet yapısına uyarlanacaktır” anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, bu tip bir devlet müdahalesi ile dış ticaret politikası, uluslararası ekonomideki gelişmeler ile yurt içindeki ekonomik yapı ve büyüme arasında bir koruma ve ihtiyari bir engel olarak kullanılmıştır (Casillas, 1993-94, s.272). Prebisch de Kaldor gibi, ekonominin büyümesinin, imalat sektöründe çıktı büyümesiyle pozitif olarak ilişkili olduğuna inanmıştır. Ancak Prebisch (1970), Kaldor'un görüşlerinin ve gözlemlerinin aksine Latin Amerika'da, özellikle imalat sanayinde emek verimliliğinin artışı ve bu sektörde istihdamın büyümesi arasında *negatif yönde* güçlü değişimler ve çatışmalar olduğunu öne sürmüştür.⁴ Bununla birlikte, Prebisch, bu sonucu hiçbir zaman nesnel veriler veya uygun bir “istihdam modeli” ile doğrulamamıştır (Casillas, 1993, s. 269).

Prebisch Yaklaşımı

Prebisch 1970 yılında hazırlamış olduğu “Prebisch Raporu”ndan çok daha önce, Arjantin Merkez Bankası'nın ilk genel müdürü (1935-43) iken yaptığı çalışmasında; ihracat gelirleri, yurt içi üretim ve ithalat arasındaki geçişleri, dış ticaret çarpanı olarak bilinen kavram yerine, “gelişme katsayısı” kavramı ile açıklamıştır.⁵ Prebisch, *paranın dolanım hızını*, Keynes'in Genel Teori çalışmasındaki çarpan analizinde olmayan, diğer önemli bir değişken olarak tanımlayarak, kendi yaklaşımı ile Keynes'in yaklaşımı arasında bir ayırım yapmıştır. Ayrıca, gelirdeki bir artışın ardından, birincil sektördeki istihdamın artacağını, ancak bunun, yeni bir harcama akımı olmadıkça veya paranın dolanım hızı artmadığı sürece, ikincil sektördeki istihdamda bir genişleme yaratmayacağını savunmuştur.

Prebisch tezini, çevre ülkeler olarak adlandırdığı az gelişmiş ülkeler ile merkez ülkeler olarak adlandırdığı gelişmiş sanayi ülkeleri arasındaki yapısal ve fonksiyonel farklılıklara dayandırmaktadır. Kaldor gibi Prebisch de büyüme için dinamizmi sağlayan olgunun “teknik ilerleme” olduğuna inanmaktadır. Ancak çevre ülke için sorun iki yönlüdür: bunlardan biri “kişi başına daha fazla teknik ilerlemenin nasıl sağlanacağı”; diğeri ise “dengeli bir ekonomik gelişme için verimlilik artışından sağlanan faydanın nasıl korunacağı” sorunudur (Frankenhoff, 1962, s.188).

Prebisch'e göre, ödemeler dengesinin tekrarlayan sorunları ve dış ticaret hadlerindeki bozulma eğilimi, öncelikle aşırı derecede ihracatta uzmanlaşmayla ilişkilidir. Benzer bir şekilde yavaş büyüme sorunları (ve sanayileşmiş ülkeleri

⁴ Çalışmada, Türkiye ekonomisi incelemesinde bu yaklaşım farklılığı temel alınmıştır.

⁵ Dış ticaret çarpanı kavramını Horrod'un 1933 yılındaki çalışmasında görüyoruz. Harrod açık bir ekonomide gelir düzeyinin (Y); ihracat hacminin (X) marjinal ithalat eğilimine (mpm) oranı ile belirleneceğini öngörmektedir. İhracatın, otonom talebin tek belirleyicisi olduğu dış ticaret çarpanını şu biçimde ifade etmiştir: $y_a = [1/mpm] [x_a]$ (Davidson, 1994: 219).

⁶ Diğer taraftan Prebisch, çevre ülkelerdeki yoksulluğun temelinde “düşük tasarruflar” olduğunu vurgulamaktadır. Sanayileşmiş ülkeler, kendi verimlilik artışlarını sürdürebilmekte ve bunları artan ücret ve karlar açısından tüm sınıflara dağıtabilmektedir. Artan verimlilik, kısa çalışma saatleri ve daha büyük kamu harcamalarını destekleme gibi pozitif dışsallıklar sağlamaktadır. Çevre ülkeler ise, tam tersine, üretiminin çoğunu tüketmekte ve % 4-5'ten fazla tasarruf edememektedir. Uluslararası pazarda ise rekabetçi koşullara bağlı aşırı fiyat dalgalanmalarıyla karşı karşıya kalmaktadır (Frankenhoff, 1962, s.192).

“yakalayamama”) ise ihracatta uzmanlaşma ile birlikte etkileşime giren yapısal heterojenliğin yarattığı kısıtlamalarla sürekli bir işsizlik ortaya çıkmasıdır (Durlauf ve Blume, 1987, s.573).

1948’de kurulan Latin Amerika Ekonomik Komisyonu (ECLAC) çevresinde toplanmış olan “yapısalcı” iktisatçılara göre, uluslararası iş bölümü tarım ürünleri ihracatçısı ülkelerin ekonomik gelişmesini olumsuz etkilediği için, uzun dönemli koruma çerçevesinde *ithal ikamesi* gerekli bir politika olmuştur. Çevre ülkelerin temel problemi; modern teknolojinin özümsemesi için gerekli olan geniş bir pazarın olmaması ve tasarruf eğiliminin düşük olmasıdır. 1950’lerin ikinci yarısında, Prebisch’in, Latin Amerika ortak pazarının gelişimini savunarak bu sorunu çözmeye çalıştığını görüyoruz. Korumacılığa savunurken özellikle sanayi merkezlerinden ithal edilen malların fiyatlarının üretimdeki verimliliği yansıtmadığı için çevre ülkelerin dış ticarete dezavantajlı olduğunu; güçlü sendikaların ücretler üzerinde etkili olması ve büyük şirketlerin fiyatlarını yüksek tutmaları ya da en azından kârlarını korumaları nedeniyle teknik ilerlemenin artılarının merkezde kaldığını belirtmektedir. Ayrıca Prebisch dünyanın hiçbir yerinde, ABD de dâhil olmak üzere, bir ülkenin ekonomik gelişmesindeki teknik ilerlemenin kendiliğinden olmadığını ifade etmiştir. Çevre ülkeler de gelir talep esnekliği yüksek ithal mallarını yurt içi üretimle ikame ederek ve ihraç mallarını çeşitlendirerek (gelir ve fiyat talep esnekliği daha yüksek olan malları üreterek) büyümeyi başarabilecek ve bunu sürdürebilecektir.⁶

Ancak uygulamaya baktığımızda, genel olarak ithal ikameci politikaların benimsenmeme nedenlerinden biri, savaş sonrasında yeni uluslararası ekonomik koşullar çerçevesinde, az gelişmiş ülkelerin karşılaştırmalı üstünlükler teorisiyle uyumlu ekonomik gelişme stratejileri izlemelerinin istenmesi ve bu ülkelerin 1950’lerden başlayarak ödemeler dengesi sorunlarıyla karşılaşmaları olmuştur. Nitekim ithal ikameci politikalar uygulayan birçok az gelişmiş ülke bir yandan iç pazarın sınırlarına ulaşırken, diğer yandan bu ülkelerde ödemeler dengesi sorunlarının büyümesi nedeniyle ithal ikameci sanayileşmeye yönelik eleştiriler yoğunlaşmıştır. Neo-klasik iktisatçılar korumacı politikalarından vazgeçilerek ihracata önem verilmesini önerirken, yapısalcılar ithal ikameciliğin “ileri” aşamasına geçilebilmesi için, devletin planlama işlevini geliştirerek daha ağırlıklı bir rol almasını önermişlerdir.

Diğer taraftan çok sayıda az gelişmiş ülke ile birlikte Latin Amerika ülkelerinde de uygulanan ithal ikameci politikalar, 1970’lerin başına gelindiğinde istihdam sorununu çözmekte yetersiz kalmıştır. Prebisch, bu dönemde hazırladığı “Prebisch Raporu”nda, Kaldor’un görüş ve kanıtlarının aksine, Latin Amerika’nın sanayi ve tarım sektörlerinde büyümede, işgücü verimliliği, istihdam ve toplam üretim artışı arasındaki dinamik ilişkiye dikkat çekerek, bunlar arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna varmış ve alternatif bir kalkınma politikası önermiştir. Prebisch’in önemli saptamalarından biri, bölgede sermaye yoğun tekniklerin kullanılması ile işgücü verimliliğinde ortaya çıkan hızlı artışların, ekonominin birincil ve ikincil sektörlerinde istihdamı artıramayacağı, bunun sadece ekonomik büyümedeki bir artış için yeterli olabileceğidir. Prebisch, işgücündeki hızlı genişlemeyi emmek için bölgede GSYİH’nın

yüzde 8'ine eşit orta vadeli bir büyüme oranı önermiştir. Bu gibi yüksek büyüme oranları, işgücüne katılım oranlarındaki ılımlı artışlarla tutarlı olacaktır.

Rapordaki önemli sonuçlardan bir diğeri, “bölgenin ithal ikameci sanayileşme politikalarının, sermaye yoğun teknolojileri teşvik ettiği ve bunun sonucunda işgücü verimliliğinin hızla arttığıdır.” Bu hızlı artış ise yukarıda belirtildiği gibi tarım kesiminde işgücü fazlası yaratacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde giderek belirginleşen nüfus artışı da bu noktada önem taşımaktadır. Ekonomik olarak aktif nüfusun sadece bir kısmı üretken olarak kullanılırken, yüksek oranda işgücü fazlasının olduğu kırsal alanlarda gereksiz bir işgücü oluşmaktadır. Buradan büyük şehirlere göç eden işgücünün aslında sadece konum değiştirmektedir. Göç sonrası büyük şehirlerde artan işgücünün önemli bir kısmı hizmetler sektöründe katma değer yaratmadan istihdam edilmektedir. Dolayısıyla, istihdam artışı, iş gücünün gerçek bir emiliminden ziyade sanal olmaktadır. Tarım dışı faaliyetlerde çok az işgücü istihdam edilir ve hizmet sektöründe istihdam orantısız bir şekilde artarsa, ciddi bir dengesizlik ortaya çıkacaktır; bu da malları tüketmek isteyen ancak üretmeyen işgücünün oranının, üreten kesimin ötesine geçmesidir. Prebisch raporunda gelişmekte olan ülkelerde var olan bu durumu, “ekonomide gerekli dinamizmin bulunmaması” özelliği olarak açıklamaktadır (Prebisch, 1970, s.1-5).

Asıl önemli olan bu dinamizmi yaratabilmektir. Bu noktada işgücünün kırsal alanlardan verimli bir şekilde diğer sektörlerle aktırılabilmesi için, sanayinin, inşaatın ve madencilikğin üstlendiği dinamik rolün önemini vurgulamaktadır. Nitekim işgücü verimliliği bir ülkedeki mevcut insan gücünün doğru alanlara aktarılmasıyla sağlanabilir, bu da ekonomik büyüme açısından önemli bir göstergedir.

Prebisch'e göre az gelişmiş ülkelerdeki gelişme dinamiklerini karşılayacak tek alternatif ikincil sektörün gelişmesi iken sanayinin büyümesi artık sadece ithal ikamesine bağlı olamayacaktır.⁷ Bu durumda yeni çözümler ve yeni pazarlar aranmalıdır. Sanayideki genişlemenin sınırları, sektördeki gereksiz insan gücünün emilmesiyle birlikte – ve kırsal nüfusun gelir seviyelerinin iyileştirilmesiyle - mamul mallar için kayda değer ve sürekli bir talep üretecektir. Bu aynı zamanda tarım ürünlerine yönelik güçlü bir talep te yaratacaktır. Böylece tarım ve sanayinin karşılıklı talepleriyle daha güçlü bir etki yaratılacak ve bu büyüme ekonominin geri kalanına yayılacaktır.

---

⁷ Prebisch'ten çok daha önce Manoilescu 1929 yılında yayınladığı “Theory of Protectionism and International Exchange” isimli kitabında benzer bir şekilde sanayi ve hizmet sektörlerinde yaratılan verimliliğin tarım sektörüne oranla daha yüksek olmasından dolayı, sanayi sektörünün dış rekabete karşı korunması gerektiğini ileri sürmüştür. Özellikle daha fazla işgücünün bu sektörde istihdamıyla toplam gelir artacaktır. Buna göre, verimliliğin iki kesimde birbirinden çok farklı olduğu bir ekonomik yapı içerisinde karşılaştırmalı üstünlük teorisini savunmak anlamsızdır (Love, 2009, s.107).

Tablo 1. İmalat Sanayi Üretimindeki Büyümenin Etkileri

<i>İmalat Sanayi Üretimindeki Büyüme</i>	<i>Yarattığı Etkiler</i>		
	<i>Verdoorn (1949)</i>	<i>Kaldor (1960)</i>	<i>Prebisch (1970)</i>
<i>GSYİH'da büyüme</i>		+	+
<i>İşgücü başına verimlilikte büyüme</i>	+	+	+
<i>İstihdamda büyüme</i>		+	-

Türkiye’de 1930 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının İstihdam ve Büyüme Yansımaları (1930-1979 ve 1980-2017 Dönemleri)

1930-1939 yılları Türkiye’de sanayileşme doğrultusunda ilk ciddi adımların atıldığı yıllar olmuştur. Milli gelirin bu dönem içerisindeki ortalama büyüme hızı % 5,6 olarak gerçekleşmiştir. Sanayiinin yıllık ortalama büyüme hızı % 11,4’tür. Sanayileşme bu dönemde yaygın tüketim mallarının ülke içinde üretilmesi yönünde gerçekleşmiştir. Bu gelişme daha çok hafif sanayiye (tekstil ve gıda) dayalı bir gelişmedir. Yatırım malı ve ara mal üreten modern sanayi kollarının ilk kuruluş yılları da devletçilik dönemi içerisinde (Boratav, 2016, s.67-77).

1939-1945 yılları ise devletçiliğin duraklama yılları olarak tanımlanabilir. Savaş ekonomisi nedeniyle iktisadi yatırımlar ve tüketim harcamaları durmuş tarım ürünleri fiyatı hızla yükselmiştir. Bu dönemde 1942 yılındaki % 5,6’lık büyüme dışında her yıl ekonomi küçülmüştür. 1945 yılındaki büyüme hızı - %15,3 olmuştur (DİE,1923-1995).

1946 yılında iktisadi bakımdan, on altı yıldır kesintisiz sürdürülen korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük iktisat politikalarının yavaş yavaş gevşetildiği, ithalatın serbestleştirilerek büyük ölçüde artırıldığı, dış açıkların kronikleşmeye başladığı buna bağlı olarak da dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarıyla destek bulan bir ekonomik yapının oluştuğunu görüyoruz. Dolayısıyla artık iç pazara dayalı bir sanayileşme yerine dış pazarlara dönük, tarıma, madencilığe, alt yapı yatırımlarına ve inşaat sektörüne öncelik veren bir kalkınma anlayışını görüyoruz (Boratav, 2016, s.96). Liberal dış ticaret politikaları 1946-1953 döneminden sonra çok uzun bir süreliğine terk edilmiş ancak dışa bağımlı hale gelen ekonomik yapı devam etmiştir. Diğer taraftan Eylül 1946’da Cumhuriyet tarihinin ilk büyük devalüasyonu gerçekleşmiştir. Dış ticarete korumacılığın gevşetilme süreci de devalüasyonla birlikte ithalatta miktar kontrollerinin uygulanmasını sınırlayan liberasyon listelerinin belirlenmesi ile başlamıştır. Bu dönemde sanayi sektörünün milli hasıla içindeki payı % 13,5’e düşmüştür. Bu durum, Türkiye’nin dünya ekonomisiyle hammadde alanında uzmanlaşmaya dayanan bütünleşme eğilimi olarak yorumlanabilir. 1950-1960 arasında, yıllara göre değişmekle birlikte dönem boyunca yatırımların % 32’si makine, kalan % 68’i inşaatla ayrılmıştır. Dönemin temel özelliği, sanai üretimde ithal ikameci sanayileşmenin birinci aşaması olan temel tüketim maddelerinin yerli üretimi sürecinin tamamlanmasıdır (Kepenek, Yentürk, 2000, s.109).

Türkiye’de 1962 sonrasında iktisat politikaları *planlama* çerçevesinde uygulanmış ve özellikle yatırım politikaları üzerinde belirleyici olmuştur. Özellikle gelişmiş kapitalist toplumlardan etkilenen tüketim şekli daha çok “dayanıklı tüketim mallarına” yönelmiştir. Bu dönemde dış ticarete yaşanan tıkanmalar ve kıt olan dövizin lüks mallara harcanmasının mümkün olmaması ise bazı üretim alanlarında yabancı sermayenin de katılımıyla malların ülke içinde üretilmesini zorunlu kılmıştır. Bu amaçla önce sadece montaj biçiminde kurulan dayanıklı tüketim malları sanayi zaman içerisinde daha fazla yerli sermaye katkısıyla ve ileri geri bağlantılarla beslediği yan sanayi kollarıyla daha gelişmiş bir yapıya dönüşmüştür. Ancak teknoloji ve temel girdiler bakımından dışa bağımlılığın sürmesi, sanayinin birim maliyetler, üretim ölçeği ve kalite bakımından geri kalması Türkiye’nin dış pazarda rekabet gücünü zayıflatmıştır (Boratav, 2016, s.119-121).

Kamu sektörü, temel girdileri maliyetlerin altında fiyatlandırarak özel sanayinin ve tarımın girdi ihtiyacını ucuza karşılamaya çalışmış ve bu sanayileşme biçiminin ekonominin dışa bağımlılığını azaltacağı düşünülmüştür. Ancak aksine ekonominin ithalata bağımlılığı artmıştır. Bu durumun nedenlerinden biri doğrudan ve dolaylı ithal gereksinmesi çok yüksek olan dayanıklı tüketim malları sektörünün hızlı bir ivmede genişlemesi iken, diğer bir neden yatırım malları kesiminde sağlanan genişlemenin, ara mallardan geride kalması nedeniyle, yüksek bir yatırım temposunun ithalatı da ister istemez artırmasıdır. Bu yıllar ihracatın milli gelir içindeki payının çok düşük kaldığı hatta gerilediği bir dönemdir. Bunun nedenleri ise kambiyo ve dış ticaret politikalarının daha çok ithal ikamesine ve ithal girdilere ihtiyacı olan iç piyasaya yönelik sanayi kollarına hizmet etmiş olması ve iç pazara yönelik sanayileşme sürecinin daha ileri aşamalarına kadar, ihracatın zorunlu olarak geleneksel tarım ürünlerinden oluşmaya devam etmesidir. Genel kanı ihracatta anlamlı bir gelişme sağlanabilmesi için ihracatın sınıai ürünlere dayanması ve süreklilik için de bu yatırımların modern teknolojiye ve optimum ölçeklere dayanan bir üretim süreci yanında emek verimliliğinde de uzun dönemli artışlar sağlanması gerektiğidir. Ancak Türkiye için ara ve yatırım mallarının ikamesini hedefleyen “ileri” aşamada, ilk zamandaki küçük ölçek ve basit teknoloji gerektiren yatırımlar giderek daha çok sermaye ve daha ileri teknoloji kullanımını gerektirmiştir. Sanayi döviz darboğazından kaynaklanan ciddi üretim darboğazları yaşamıştır. 1962-1976 yılları arasında yüksek bir büyüme temposunun sürdürülebilmesinin arkasındaki güç ise ekonomiye önemli miktarda dış kaynağın girmiş olmasıdır (Boratav, 2016, s.120-124).

1970’lerin sonuna gelindiğinde, imalat sanayiinde küçümsenmeyecek bir gelişme hızı sağlayan Türkiye, iktisadi kriz içine girmiştir. İç pazarın giderek daralması, verimlilik artışlarının yetersiz olması ve bu dönemde dış şokların yarattığı maliyet artışları bir yandan, bölüşüm ilişkilerinin çalışan kesimler lehine dönmesinin sonucu ortaya çıkan ücret artışlarını telafi edecek ve sınıai karlardaki düşüşleri önleyecek mekanizmaların geliştirilememesi ithal ikameci politikaları zora sokmuştur. Bu dönemde yaşanan iktisadi bunalım karşısında Türkiye büyüme ve sanayileşme

sürecinde etkili olacak bir strateji değişikliğine gitmiştir.⁸ Bu amaçla 1980-83 yılları arasında IMF ile imzalanan stand-by anlaşması çerçevesinde ihracata dayalı sanayileşme özendirilirken, ihracata sürekli destek verilmesi öngörülmüştür. Ocak 1980'deki devalüasyonun ardından izlenen sürekli günlük kur ayarlamaları ve yoğun teşvikler, yurt içinde görece fiyatların ihracatın karlılığını artıracak şekilde değişmesini sağlamıştır.⁹ Özellikle dönemin başında var olan % 50 civarındaki atıl kapasitenin kullanılması da dışa açılmayı kolaylaştırmıştır (Boratav ve Türkcan, 1993, s.17-19).

Yukarıda ana hatlarıyla bahsettiğimiz Türkiye ekonomisinde iki farklı iktisat politikasını içeren bu iki dönem için, Kaldor ve Prebisch hipotezlerinin, Türkiye açısından planlı dönem olarak nitelenebileceğimiz 1930-1979 ve serbest piyasa ekonomisinin ön plana geçtiği 1980-2017 arası iki ayrı alt dönemde test edilmesi Türkiye'nin büyüme sürecinde sanayi sektörünün yeri ve bu iki dönemde uygulanan dış ticaret politikalarının, imalat sanayiindeki üretim, işgücü başına verimlilik ve istihdam açısından etkilerini görebilmemiz ayrı bir önem taşımaktadır. Bu analiz bize bir anlamda Türkiye için imalat sanayiindeki büyümenin sonuçlarını, Kaldor veya Prebisch hipotezlerinden hangisinin daha iyi açıklayabildiğini göstermektedir.

Model ve Ampirik Bulgular

Çalışmamızda Kaldor ve Prebisch'in imalat sanayiindeki üretim artışı, istihdam ve verimlilik artışını esas alan tartışmalı görüşleri çerçevesinde Türkiye ekonomisi için görece kapalı olarak nitelendirdiğimiz 1930-1979 dönemi ve liberal olarak nitelendirdiğimiz 1980-2017 dönemi üzere uygulamalı bir çalışmaya gidilmiştir. Çalışmamızın analiz kısmında Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen sınır testi (ARDL) yöntemi kullanılmıştır. ARDL yönteminin klasik eş bütünleşme yöntemlerine kıyasla üstünlüğü farklı dereceden durağan seriler arasında eş bütünleşme ilişkisinin araştırılmasına imkân vermesidir. ARDL yöntemi EKK metoduna dayanmakla birlikte, serilerden herhangi birinin 2. dereceden durağan olmaması durumunda uygulanabilmektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi sınamak amacıyla oluşturulan ARDL modeli aşağıdaki şekildedir.

$$\Delta E = \beta_1 + \beta_2 E_{t-1} + \beta_3 Y_{t-1} + \beta_4 P_{t-1} + \beta_5 \sum_{i=1}^m \Delta E_{t-i} + \beta_6 \sum_{i=0}^m \Delta Y_{t-i} + \beta_7 \sum_{i=0}^m \Delta P_{t-i}$$

Model 1

Modelde, Y çıktı, P ortalama işgücü verimliliği ve E istihdamı temsil etmektedir.¹⁰ Çalışmada, işgücü verimliliğindeki ve çıktıdaki artışın imalat sanayiinde istihdamdaki değişim üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır.

⁸ "24 Ocak Kararları" olarak anılan istikrar programı öncelikle piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmayı, ihracatı artırarak dış ticaret açığını küçültmeyi ve enflasyonu aşağı çekerek büyüme hızını artırmayı hedeflemiştir.

⁹ Ancak dışa açılmanın sağlanmasında düşük ücret ve yüksek faiz politikalarıyla iç talebin kısılmasının da payı önemlidir.

¹⁰ Çalışmada kullanılan tüm veriler TÜİK veri tabanından ve TÜİK (2010, "1923-2009" raporundan elde edilmiştir. Y , imalat sanayi çıktısını temsilen GSYİH değeri olarak kullanılmıştır. Tüm değişkenler nominal değerlerinin logaritmik farkları alınarak büyüme cinsinden modele dahil edilmiştir.

1930-1979 ve 1980-2017 dönemine yönelik uzun dönem analizlerine geçilmeden önce, değişkenlerden herhangi birinin 2. dereceden durağan özellik taşıyıp-taşımadığını ortaya koymak amacıyla tüm değişkenlere ADF birim kök testi uygulanmıştır. Tablo 2’de görüldüğü üzere tüm değişkenler düzeyde durağan, Tablo 4 te ise döneme ait seriler birinci farkında durağandır.

Tablo 2. 1930-1979 Dönemi İmalat Sanayi İstihdam Modeli

ADF BİRİM KÖK TESTİ SONUÇLARI			
DÜZEY			
Değişkenler	Sabitli Model	Sabitli ve Trendli Model	Sabitsiz ve Trendsiz Model
<i>Y</i>	-3.785874 (0.0056)	-4.740025 (0.0020)	-3.587114 (0.0006)
<i>P</i>	-4.333705 (0.0011)	-5.224053 (0.0005)	-2.846139 (0.0053)
<i>E</i>	-6.524865 (0.0000)	-6.449315 (0.0000)	-5.202093 (0.0000)

Parantez dışındaki değerler ADF hesaplanan değerini, parantez içindeki değerler ise anlamlılık düzeyini göstermektedir.

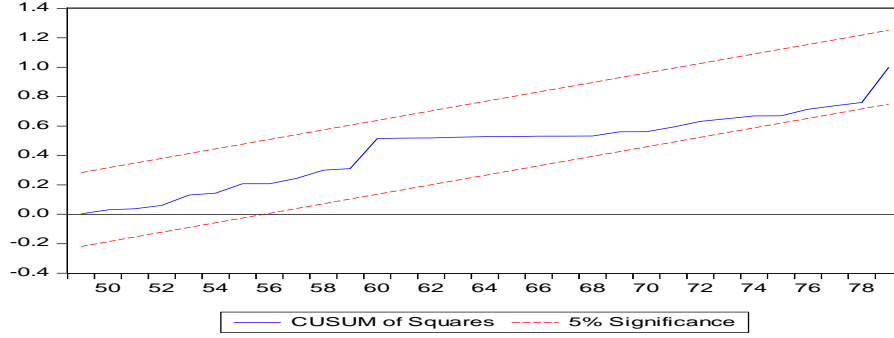
Tablo 3. 1930-1979 Dönemi İmalat Sanayi İstihdam Modeli

ARDL MODELİ (Bağımlı Değişken İmalat Sanayi İstihdam Büyüme Oranı)						
Uzun Dönem Katsayılar						
Değişken				Katsayı		t testi (Prob)
<i>C</i>				0.068842		6.169836(0.0000)
<i>Y</i>				0.260666		3.260763(0.0023)
<i>P</i>				-0.437514		-6.677130(0.0000)
F Testi				LM		ARCH
58.14008				0.8216		0.4361
%1		%5		%10		
4.695	5.758	3.368	4.178	2.788	3.513	

Modele 1942 ve 1948 yıllarına ait iki kukla dışsal olarak eklenmiştir.

ARDL sınır testi uygulanmasına yönelik ön koşul arasında 2. Dereceden tümleşik seri bulunmasıdır. Yapılan birim kök testi sonuçlarına göre kullanılan seriler arasında 2. Dereceden tümleşik bir seri bulunmamaktadır. ARDL sonuçlarına göre üç değişken arasında uzun dönemli bir ilişki belirlenmiştir.¹¹ Elde edilen uzun dönem katsayıları istatistiksel olarak anlamlıdır. Ayrıca, modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunu bulunmamakta ve Grafik 1’de görülen Cusum testi sonuçları açısından da elde edilen parametrelerin istikrarlı olduğu görülmektedir.

¹¹ Uzun Dönem ARDL hesapları ekte verilmiştir.

Şekil 1. CUSUM Grafiği

Tablo 4. 1980-2017 Dönemi İmalat Sanayi İstihdam Modeli

ADF BİRİM KÖK TESTİ SONUÇLARI			
DÜZEY			
Değişkenler	Sabitli Model	Sabitli ve Trendli Model	Sabitsiz ve Trendsiz Model
<i>Y</i>	-1.892744 (0.3320)	-2.409713 (0.3688)	-1.437690 (0.1380)
<i>P</i>	-1.878577 (0.3384)	-2.534423 (0.3108)	-1.277937 (0.1819)
<i>E</i>	-9.380036 (0.0000)	-9.257161 (0.0000)	-1.644423 (0.0938)
BİRİNCİ FARK			
Değişkenler	Sabitli Model	Sabitli ve Trendli Model	Sabitsiz ve Trendsiz Model
ΔY	-6.747171 (0.0000)	-6.661193 (0.0000)	-6.824672 (0.0000)
ΔP	-7.467585 (0.0000)	-7.351884 (0.0000)	-7.516227 (0.0000)
ΔE	-9.087476 (0.0000)	-9.051413 (0.0000)	-9.227885 (0.0000=)

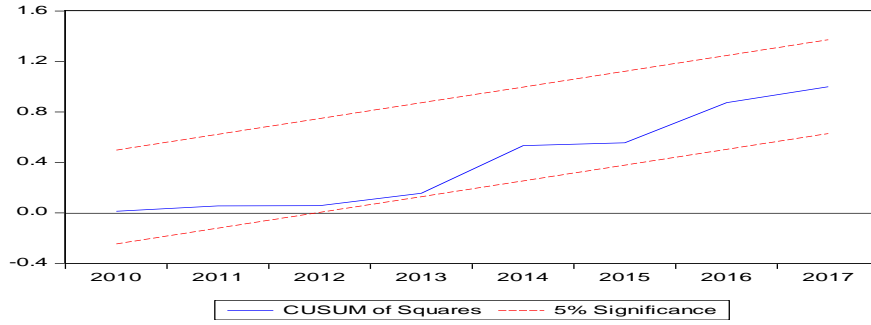
Tablo 4' te görüldüğü üzere 1980-2017 dönemine ait seriler birinci farkında durağandır.

Tablo 5. 1980-2017 Dönemi İmalat Sanayi İstihdam Modeli

ARDL MODELİ (Bağımlı Değişken İmalat Sanayi İstihdam Büyüme Oranı)						
Uzun Dönem Katsayılar						
Değişken			Katsayı		t testi (Prob)	
C			0.016883		2.683081 (0.0123)	
Y			0.150219		2.553816 (0.0166)	
P			-0.124841		-2.076462 (0.0470)	
F Testi			LM		ARCH	
35.16269			0.2388		0.1819	
% 1		%5		% 10		
4.77	5.855	3.435	4.260	2.835	3.585	

Modele 1994 ve 2009 yıllarına ait iki kukla dışsal olarak eklenmiştir.

ARDL sonuçlarına göre 1980-2017 dönemi için de üç değişken arasında uzun dönemli bir ilişki belirlenmiştir. Elde edilen uzun dönem katsayıları istatistiksel olarak anlamlıdır. Ayrıca, modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunu bulunmamakta ve 2. Numaralı grafikte görülen Cusum testi sonuçları açısından da elde edilen parametrelerin istikrarlı olduğu görülmektedir.

Grafik 2. CUSUM Grafiği

1930-1979 yıllarını kapsayan göreceli kapalı ve ithal ikameci politikaların ön planda olduğu dönem ile 1980-2017 yıllarını kapsayan liberal dönem için çıktıdaki bir artış ile istihdamdaki artış arasında *pozitif*, ortalama işgücü verimliliğindeki değişim ile istihdamdaki değişim arasında *negatif* bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durum Kaldor'un yukarıda bahsedilen "imalat sektöründe yüksek bir büyüme oranı, daha yüksek bir verimlilik artışı oranına neden olmaktadır. Ancak bu sektördeki büyüme kendisinden daha hızlı bir istihdam artışına yol açmamaktadır" şeklindeki görüşünü Türkiye Ekonomisinin bu alt karakteristik dönemi açısından desteklememektedir. Bulgularımız bu dönemde Prebisch (1970) çalışmasında belirtilen ve Kaldor'un görüşlerinin ve gözlemlerinin aksine "Latin Amerika'da, özellikle imalat sanayinde emek verimliliğinin

artışı ve bu sektörde istihdamın büyümesi arasında *negatif yönde* güçlü değişimler ve çatışmalar olduğu” tezini desteklemektedir.

Sonuç

Çalışmanın amacı, Türkiye açısından 1930’larda uygulanan devletçi ekonomi politikası ve 1980’lerden sonra uygulanan daha liberal ve dışa açık ekonomik düzenlemelerden sonra imalat sanayiinde üretim artışının genel ekonomik büyüme ve istihdam artışı üzerindeki rolünü araştırmaktır. 1960’larda Kaldor, imalat sektöründe üretim, verimlilik ve istihdam artışı arasında pozitif bir düzenliliği gösteren bazı hipotezler ortaya koymuştur. Diğer taraftan Prebisch (1970), Kaldor gibi, GSYİH’nın büyümesinin, imalat sektöründe çıktı büyümesiyle pozitif olarak ilişkili olduğunu ancak Kaldor’un görüşlerinin ve gözlemlerinin aksine Latin Amerika’da, özellikle imalat sanayinde emek verimliliğinin artışı ve bu sektörde istihdamın büyümesi arasında negatif yönde bir etkileşim olduğunu öne sürmüştür. Çalışmamızda bu hipotezlerin Türkiye verileriyle test edilmesi, Türkiye’nin imalat sanayi üretimindeki büyüme sürecinin doğasını aydınlatılabileceği düşünülmektedir. Bu amaçla, farklı iktisat politikalarının uygulandığı 1930-1979 ve 1980-2017 yıllarını kapsayan bu iki alt dönemde imalat sanayiindeki büyümenin, işgücü başına verimlilik ve istihdamın büyümesi üzerinde yarattığı etkiler incelenmeye çalışılmıştır.

Bu iki karakteristik alt döneme ait ampirik bulgularımız Kaldor ve Prebisch’in görüş ayrılıklarında Prebisch’in görüşlerini destekler niteliktedir. Her iki dönemde de imalat sanayi çıktısındaki artış istihdamı etkilerken, ortalama emek verimliliği ile istihdam artışı arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Göreli kapalı ve liberal dönem olarak ayırdığımız iki dönemde de emek verimliliği istihdamı negatif yönde etkilemektedir. Tek fark emek verimliliği katsayısının istihdamı negatif yönde etkilemesinin giderek şiddetini kaybetmesidir (sırasıyla verimlilik katsayıları -0,43 ve -0,12’dir). Bu bulgular Prebisch tezini desteklerken; Casillas’ın (1993-94), Latin Amerika’nın ithal ikameci sanayileşmeye yönelik politikaların uygulandığı 1950-1968 ve 1950-75 dönemi için yaptığı ampirik çalışmanın sonucuna göre de, en azından ithal ikameci dönemde Latin Amerika için, Prebisch tezinin doğru olduğunu, istihdam ile verimlilik arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koyan çalışması ile paralellik göstermektedir.

Kaynaklar

- Boratav K. ve E. Türkcan (1993). *Türkiye’de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT’ler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Boratav K (2016). *Türkiye İktisat Tarihi*, 22.Baskı, Ankara: İmge.
- Casillas, L.R. (1993-94). Kaldor versus Prebisch on Employment and Industrialization, *Journal of Post Keynesian Economics*, 16 (2), 269-288
- Davidson, P. (1994). *Post-Keynesian Macroeconomic Theory*, Adershot, UK: Edward Elgar.
- Durlauf S.N. ve Lawrence E.B. (Edt) (2008). *The new palgrave dictionary of economics*, (ikinci baskı), vol.1-8.

- Frankenhoff, C.A.(1962). The Prebisch Thesis: A Theory of Industrialism for Latin America, *Journal of Inter-American Studies*, 4 (2), 185-206.
- Kaldor, N. (1957). A Model of Economic Growth, *The Economic Journal*, 67 (268), 591-624.
- Kaldor, N. (1966). *Causes of the Slow Rate of Growth in the UK*, London: Cambridge University Press, reprinted in Targetti and Thirlwall (1989).
- Kaldor, N. (1967). *Strategic Factors in Economic Development*, New York State School of Industrial and Labour Relations, Cornell University.
- Kepenek Y. ve N. Yentürk (2000). *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi.
- Lorentz A. (2009). Evolutionary Micro-founded Technical Change and The Kaldor-Verdoorn Law: Estimates from an Artificial World, *The Papers on Economics and Evolution*.
- Love L. J. (2009). The Roots of Unequal Exchange: Mihail Manoilescu and the Debate of the 1930's, 103-118, *Ragnar Nurkse (1907-2007). Classical Development Economics and its Relevance for Today*, Rainer Kattel, Jan A. Kregel & Erik S. Reinert (Ed.), doi:10.7135/UPO9781843318194.007 [erişim 27 Mayıs 2019].
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationship, *Journal of Applied Econometrics*,16 (3), 289-326.
- Prebisch R. (1950). The Economic Development of Latin America and it's Pricipal Problems, Economic Comission for Latin America, United Nations Department of Economic Affairs, New York.
- Prebisch R. (1970). Change and Development Latin America's Great Task Report, Submitted to the Inter-American Development Bank, Director-General of the Latin American Institute for Economic and Social Planning, United Nations Santiago, Chile.
- Storm, S. (2017). The Political Economy of Industrialization, Introduction to Development and Change Virtual Issue, *Development and Change*,1-19 International Institute of Social Studies, doi: 10.1111/dech.12281.
- Toye J. ve R.Toye (2006). *Raul Prebisch and the Limits of Industrialization, Raul Prebisch, Power Principle and the Ethics of Development* içinde, Chp.3, Edgar J. Dosman (Ed.), Inter American Development Bank, Integration and Regional Programs Department.
- Yeldan, E. (2010). *İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri*, Ankara: Efil.

EKLER

Ek 1. 1930-1979 Dönemi Uzun Dönem ARDL (1, 3, 0) Tahmin Sonuçları		
Değişken	Katsayı	t testi (Prob.)
<i>C</i>	0.0681	6.0388 (0.0000)
<i>E_{t-1}</i>	0.0098	0.1299 (0.8973)
<i>Y</i>	0.2317	3.8040 (0.0005)
<i>Y_{t-1}</i>	0.0640	1.7497 (0.0882)
<i>Y_{t-2}</i>	0.0018	0.0504 (0.9600)
<i>Y_{t-3}</i>	-0.0394	-1.1940 (0.2399)
<i>P</i>	-0.4332	-7.6094 (0.0000)
<i>D1</i>	-0.2470	-5.3984 (0.0000)
<i>D2</i>	-0.1339	-2.7427 (0.0092)

D1 ve D2 kuklaları sırasıyla 1942 ve 1948 yıllarına aittir.

Ek 2. 1980-2017 Dönemi Uzun Dönem ARDL (1, 1, 2) Tahmin Sonuçları		
Değişken	Katsayı	t testi (Prob.)
<i>C</i>	0.0229	2.6260 (0.0141)
<i>E_{t-1}</i>	-0.3565	-3.0591 (0.0050)
<i>Y</i>	0.0713	1.2150 (0.2349)
<i>Y_{t-1}</i>	0.1323	2.2258 (0.0346)
<i>P</i>	0.0133	0.2239 (0.8245)
<i>P_{t-1}</i>	-0.1297	-2.2289 (0.0343)
<i>P_{t-2}</i>	-0.0529	-1.3979 (0.1735)
<i>D1</i>	-0.1093	-4.4211 (0.0001)
<i>D2</i>	-0.0795	-3.2756 (0.0029)

D1 ve D2 kuklaları sırasıyla 1994 ve 2009 yıllarına aittir.